

RELIGIÖS FÖRÄNDRING UNDER CORONAPANDEMIN: GAV RELIGION TRÖST?

Magnus Hagevi, Institution för statsvetenskap, Linnéuniversitet

E-post | magnus.hagevi@lnu.se

Sammanfattning: Har människor i större utsträckning sökt sig till religion för att få tröst under coronapandemin? Syftet är att studera religiös förändring bland svenska befolkningen före och under coronapandemin 2018 och 2020. Utifrån teorin om religiös tröst formuleras tre hypoteser. Hypotes 1a: Coronapandemin innebär att människor uppfattar att betydelsen av religion har ökat. Hypotes 1b: Coronapandemin innebär att religionsutövningen har ökat jämfört med vad som var fallet före pandemins utbrott. Hypotes 1c: Coronapandemin innebär att fler identifierar sig som religiösa än vad som var fallet före pandemins utbrott. Utifrån teorin om selektiv inverkan av kris på religiositet formuleras två hypoteser. Hypotes 2a: Coronapandemin innebär att främst människor som utövar religion uppfattar att betydelsen av religion har ökat, medan en sådan ökning inte äger rum bland människor utan religionsutövning. Hypotes 2b: Coronapandemin innebär att främst människor som identifierar sig kristna eller muslimer uppfattar att betydelsen av religion har ökat, medan en sådan ökning inte äger rum bland människor som är ateister, agnostiker eller inte har någon religiös identitet. Data utgörs av två frågeundersökningar riktade till urval representativt för den vuxna svenska befolkningen. Hypotes 1a-c får ej stöd, medan hypotes 2a-b får stöd.

Inledning

År 2019 upptäcktes det virus som kom att kallas covid-19 i Kina av typen coronavirus. I början av 2020 inträffade de första sjukdomsfallen i covid-19 i Europa och det första fallet i Sverige bekräftades i januari 2020. Världshälsoorganisationen betecknade spridningen av viruset som pandemi i mars 2020. Coronapandemin var ett faktum. I dess spår insjuknade människor och i slutet av 2021 närmade sig dödstalet fem miljoner enligt Världshälsoorganisationen (WHO 2021). I Sverige beräknar Socialstyrelsen att över 14 000 människor dött av covid-19 (Socialstyrelsen 2021). Längre fanns inte något vaccin mot covid-19. I Sverige uppmanades människor att arbeta hemifrån, sluta resa, tvätta händerna och testa sig när de fått något av symptomen på smitta av covid-19. Över hela världen resulterade pandemin i ekonomisk kris. Bland svenskarna visar undersökningar att oron coronapandemin och risken för insjuknande varit stor men också att oron för ekonomin och samhällsgemenskapen varit än större (MSB 2021). Under 2021 började människor vaccineras. Även nu fanns en oro hos många angående potentiella biverkningar av vaccinet (MSB 2021).

Såväl filosofer (Marx 1977; Freud 1989; Feurebach 1957) som forskare (Atran 2002; Norris & Inglehart 2003; Norenzayan & Hansen 2006; Kay 2010; Sibley & Bulbulia 2012) har argumenterat för att människor vänder till religion i kristider för tröst. När tryggheten ger vika ökar intensiteten i böner, religiösa riter, tro och hopp om ett gudomligt ingripande och viljan att vara en del av något större än sig själv. Det finns flera rapporter om att människors religiösa uttryck tilltar vid stora, tragiska händelser och att detta sker i samhällen med en tämligen religiös befolkning (Pargament 2007) som extremt sekulära länder som Sverige. Där har forskare noterat religiösa reaktioner på såväl mordet på Olof Palme (Källstad 1986) som färjan Estonias förlisning på Östersjön (Gustafsson & Ahlin 1995; Hagevi 2005).

Utifrån bakgrund av den ovisshet, hotbild och oro som coronapandemin fört med sig kan ett rimligt antagande vara att människor i allt större utsträckning visar olika religiösa uttryck. Har människor i större utsträckning sökt sig till religion för att få tröst under coronapandemin? Syftet med denna artikel är att studera religiös förändring bland svenska befolkningen före och under coronapandemin 2018 och 2020.

Det nästkommande avsnittet utvecklar studiens teoretiska utgångspunkter och presenterar fem hypoteser som studien testar. Därefter presenteras data och operationaliseringar följt av de empiriska resultaten angående självuppskattad religiös förändring följt av de empiriska resultaten av självuppskattad religiös förändring efter religionsutövning och religiös identitet. Avslutningsvis redovisas studiens slutsatser.

Hypoteser

Religiös förändring beskrivs i form av två deskriptiva begrepp. *Sekularisering* avser religionens minskade betydelse i allt fler samhällssektorer och för allt fler människor (Hagevi 2017).

Motsatt tendens är *sakralisering* som avser religionens ökade betydelse i allt fler samhällssektorer och för allt fler människor (Hagevi 2001; Demerath 2007). Det finns ingen dominerande definition på religion, men forskare tenderar att beskriva religion och religiositet som mångdimensionella begrepp (Dobbelaere 1981). Detta tar föreliggande analys fasta på då den betraktar religion som uppsättningen antaganden som försöker bestämma skillnaden mellan en empirisk verklighet och ett relaterat och betydelsefullt överempiriskt verklighetssegment, språket och symbolerna som används i förhållande till denna skillnad eller de aktiviteter som är kopplade till dess antaganden (Hill 1973: 42–43). Detta är en så kallad substantiell definition av religion som på många sätt liknar uppfattningar som antagligen är vanliga i vår del av världen. Religiositet rör således individens subjektiva upplevelse och perception av uppsättningen av dessa religiösa antaganden och användandet av språk och symboler kopplad till dem (se Hagevi 2017). Mångdimensionaliteten visar sig på flera sätt. I ett avseende kan människor vara eller inte vara religiösa. I ett avseende kan individer vara mer eller mindre religiösa och utöva religion i olika omfattning. Exempel på religionsutövning är gudstjänstbesök och bön. I ytterligare ett avseende kan människor ha olika religiös identitet: kristen, muslim, ateist, agnostiker är några exempel. Dessutom finns icke-religiösa människor som saknar sådana identiteter (Hagevi 2020c).

En stor del av aktuell forskning om religiös förändring baserar sig på moderniseringsteorin (Norris & Inglehart 2003) där samhällets modernisering innebär en tilltagande sekularisering (Bruce 2002). I den mån sekulariseringen avstannar, motverkas eller slås tillbaka av religion är det enligt moderniseringsteorin i respons på olika former av mänsklig deprivation (Glock & Stark 1965). Detta har relaterats till individens upplevelse av existentiell säkerhet: ökad existentiell säkerhet leder till sekulär hållning, minskad existentiell säkerhet till religiositet (Norris and Inglehart 2003). Den primära förklaringen till variationer av sekularisering med tillfälliga inslag av sakralisering finns således att finna i individers upplevelse av existentiell säkerhet, det vill säga oro eller trygghet i relation till sjukdom, ekonomi, fysisk säkerhet och liknande. Andra forskare har istället diskuterats religionens förmåga att ge tröst när livet upplevs svårt och utmanande (Immerzeel & van Tubergen 2011). Hypotesen om religiös tröst innebär att för människor som konfronteras med livshotande situationer som sjukdom, död för en anhörig, eller ekonomiska orsaker som arbetslöshet, kan vara religion ett sätt att psykologiskt hantera sådana svårigheter (Pargament 1997). Vad gäller båda dessa typer av svårigheter tycks coronapandemin innebära ett ökat existentiellt och ekonomiskt hot (se ovan). Antaganden är att sådana situationer är en god grogrund för religion. Utifrån teorin om religiös trygghet och religionens mångdimensionalitet formuleras denna studies första tre hypoteser.

Hypotes 1a: Coronapandemin innebär att människor uppfattar att betydelsen av religion har ökat.

Hypotes 1b: Coronapandemin innebär att religionsutövningen har ökat jämfört med vad som var fallet före pandemins utbrott.

Hypotes 1c: Coronapandemin innebär att fler identifierar sig som religiösa än vad som var fallet före pandemins utbrott.

Vid sidan av antaganden om en generell påverkan av människor är det rimligt att beakta den omfattande sekulära befolkning som finns i det svenska samhället (Hagevi 2020c). Hypoteser om selektiv religiös tröst innebär att religionen ger kognitivt och psykologiskt stöd för de som redan före en kris delar religionen innehåll (Stolz 2009; Zapata 2018). Denna hypotes innebär också att sekulära människor som inte har egen erfarenhet av religion inte uppfattar religion som en tillgång i dessa svårigheter och därför inte heller finner tröst i religion. Denna selektiva erfarenhet av religion innebär således att det i första hand är bland människor som redan har egna religiösa erfarenheter som religion betyder mer när de möter existentiella och ekonomiska svårigheter av den typ som coronapandemin fört med sig (Moleteni m fl 2021). Utifrån en sådan selektiv inverkan av kris på religiositet formuleras en andra uppsättning av två hypoteser. Även dessa beaktar religion som ett mångdimensionellt begrepp.

Hypotes 2a: Coronapandemin innebär att främst människor som utövar religion uppfattar att betydelsen av religion har ökat, medan en sådan ökning inte äger rum bland människor utan religionsutövning.

Hypotes 2b: Coronapandemin innebär att främst människor som identifierar sig kristna eller muslimer uppfattar att betydelsen av religion har ökat, medan en sådan ökning inte äger rum bland människor som är ateister, agnostiker eller inte har någon religiös identitet.

Data och operationaliseringar

Denna studie bygger på data insamlade av Surveyinstitutet, Linnéuniversitetet, vid två tidpunkter, 2018 och 2020 (Hagevi 2020a, 2020b). Vid den första tidpunkten genomfördes Survey 2018 före utbrottet av covid-19, medan Survey 2020 genomfördes under coronapandemin, hösten 2020. De skilda tidpunkterna för de båda frågeundersökningarnas genomförande innebär att de är väl lämpade för att studera förändringar av religiositet före och under coronapandemin. Både Survey 2018 och 2020 är nationella frågeundersökningar av representativa urval av den vuxna svenska befolkningen (18–85 år).

Individens självuppskattade religiösa förändring undersöks genom enkätfrågan 'Under coronapandemin, har betydelsen för religiös tro och andliga frågor minskat eller ökat för dig personligen?' Svarspersonen hade då möjlighet att svara med hjälp av en 11-gradig skala från 0 (minskat mycket) till 10 (ökat mycket). I denna artikel fokuserar vissa analyser på de svarspersoner som anger att deras religiösa intresse har förändrats under coronapandemin. Då delas de svarande in i två grupper: minskat (svar som ange värdet 0–4) och ökat (svar som anger värdet 6–10), medan de som på den 11-gradiga skalan angivet 5 inte redovisas.

Utifrån att religion är ett mångdimensionellt begrepp studeras religionsutövning i form av gudstjänstbesök och bön, samt religiös identitet. Gudstjänstbesök och bön är exempel på religionsutövning. Gudstjänstbesök är en aktivitet som genomförs tillsammans med andra i ett offentligt rum och som arrangeras av en religiös institution. Dessutom är det främst kristna religionsutövare som genomför sådana aktiviteter (Hagevi 2020c). Bön kan genomföras tillsammans med andra i mer eller mindre organiserad form, men kan även utövas enskilt. Bön

är också ett tämligen vanligt sätt att utöva religion i olika traditioner. Religiös identitet anger en upplevd tillhörighet. Vad en sådan tillhörighet består av kan skifta mellan individer. För en del kan den vara religiös, för andra kulturell eller något annat.

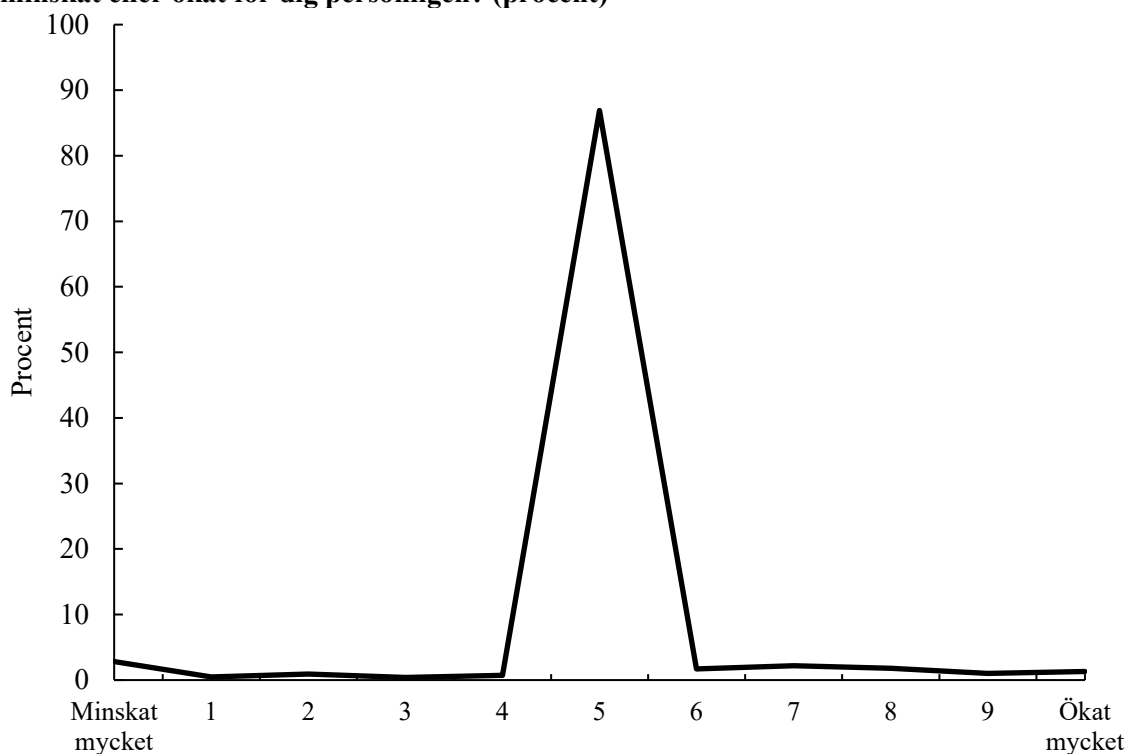
Religionsutövning studeras genom två enkätfrågor från ett och samma frågebatteri. Frågebatteriet inleds med 'Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande?' varefter 'Besökt religiöst möte (gudstjänst eller bön)' respektive 'Bett till Gud' nämns. År 2020, ett pandemiår, fanns det många kyrkor och andra religiösa organisationer som försökte nå gudstjänstfirare via sändningar på nätet. För att poängtera att deltagande i denna typ av gudstjänst också räknades gjorde Survey 2020 ett tillägg till frågan: 'Inkludera även aktivitet på distans, till exempel på internet.' År 2018 ställdes frågan om gudstjänstbesök med orden 'Besökt gudstjänst'. Utifrån en jämförelse mellan Survey 2018 och 2016 (där frågan formulerades 'Besökt religiöst möte (gudstjänst eller bön)' noteras dock stor likhet i frekvensfördelningen av svaren. Därför antas dessa frågor ge ungefär samma resultat. För dessa frågor var det möjligt att svara 'aldrig' (aldrig), 'någon gång de senaste 12 månaderna', 'någon gång i halvåret', 'någon gång i kvartalet' (sällan), 'någon gång i månaden', 'någon gång i veckan', 'flera gånger i veckan' och 'varje dag' (regelbundet). Svaren vid båda enkätfrågorna delas in i tre grupper: regelbundet, sällan och aldrig (enligt vad som anges i parenteserna i föregående mening).

Religiös identitet studeras med enkätfrågan 'Är du något av följande?' varpå svarspersonerna kunde ange 'kristen', 'muslim', 'jude', 'hindu', 'buddist', 'ateist', 'agnostiker' eller 'nej, inget av detta'. Det sistnämnda svaret betraktas främst som en avsaknad av identitet, inte att svarspersonen har en annan religiös identitet som inte anges bland enkätfrågans övriga svarsmöjligheter. Eftersom få uppger att de har judisk, hinduisk och buddistisk identitet redovisas dessa gemensamt som annan religiös identitet.

Religiös förändring

När människor själva uppskattar om betydelsen av religiositet ökat eller minskat ger svaren inte främst information om den faktiska förändringen, utan om individens subjektiva upplevelse eller önskan. Det betyder att den självuppskattade upplevelsen av religiös förändring kan orsakas av andra saker än att religion har ökat eller minskat i betydelse för individen. Vad en person uppfattar som lämpligt att svara kan ha betydelse liksom känslan av att religionens betydelse har förändrats. I figur 1 redovisas svaren på frågan om religiös tro och andliga frågor minskat eller ökat för svarspersonen. Det var möjligt att svara med en 11-gradig skala från 0 (minskat mycket) till 10 (ökat mycket). Frågan ställdes hösten 2020, mitt under coronapandemin. I den mån som coronapandemin påverkar individer så att de är mer öppna för att söka tröst i religion borde dessa uppfatta det som om religiös tro och andliga frågor betyder mer (värde 6–10), inte mindre (värde 0–4) eller oförändrat (värde 5). Hypotes 1a – Coronapandemin innebär att människor själva uppfattar att betydelsen av religion har ökat – får således stöd om förhållandevis många människor uppfattar att betydelsen av religiös tro och andliga frågor har ökat under coronapandemin.

Figur 1. Under coronapandemin, har betydelsen för religiös tro och andliga frågor minskat eller ökat för dig personligen? (procent)

Kommentar: Antal svarande är 1342 personer.

De flesta människor – 87 procent – anger mitten på den 11-gradiga skalan, vilket rimligen indikerar att de inte uppfattar att det skett någon förändring i religionens betydelse för dem. I övrigt är det något större andel – 7 procent – som uppger att religionens betydelse har ökat för dem än som anger att den har minskat – 5 procent. Resultatet visar således inte att coronapandemin inneburit att människor i det svenska samhället upplevt en dramatisk förändring av religionens betydelse. Hypotes 1a får inte stöd.

Genom att ställa frågor om religionsutövning före och under coronapandemin är det i större utsträckning möjligt att undersöka om människors religiösa beteende förändrats. Förvisso är inte religionsutövning det enda som kännetecknar religiositet, men antagandet är att ett mer frekvent religiöst beteende indikerar att religion är mer centralt än bland människor som i mindre utsträckning utövar religion. Det två indikatorer på religiöst beteende som används är gudstjänstbesök och bön. Utifrån teorin om religiös tröst och religionens mångdimensionalitet är antagandet att coronapandemin innebär att religionsutövningen har ökat jämfört med vad som var fallet före pandemins utbrott. I så fall bör andelen gudstjänstbesökare och bedjare ha ökat mellan 2018 och 2020. I tabell 1 och 2 redovisas andelen som besöker gudstjänst respektive ber regelbundet, sällan eller aldrig. Längs till höger redovisas procentdifferensen mellan andelarna 2020 och 2018. Minussiffror visar att andelen minskat och plussiffror att andelen ökat.

Tabell 1. Gudstjänstbesök, 2020 och 2018 (procent och procentdifferens)

	2020	2018	Differens 2020–2018
Regelbundet	5	8	–3
Sällan	24	31	–7
Aldrig	70	61	+9
Summa procent	99	100	
Antal svarande	1333	1385	

Kommentar: Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande: Besökt gudstjänst/religiöst möte. På grund av avrundnings summerar inte procent till 100.

Tabell 2. Böneaktivitet, 2020 och 2018 (procent och procentdifferens)

	2020	2018	Differens 2020–2018
Regelbundet	16	21	–5
Sällan	16	19	–3
Aldrig	68	60	+8
Summa procent	100	100	
Antal svarande	1325	1371	

Kommentar: Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort något av följande: Bett till Gud.

Tendensen är att religionsutövningen har minskat under coronapandemin. Att gudstjänstbesöken har minskat är förvisso inte förvånande. Myndigheterna har lagt restriktioner på möjligheten att träffas, vilket religiösa församlingar hörsammat och ställt in gudstjänster eller ställt om till att fira gudstjänst på nätet. Utifrån dessa restriktioner mot samlingar är det inte förvånande att andelen gudstjänstbesökare minskat under coronapandemin. Snarare kan det vara förvånande att den rapporterade minskningen inte var större. Problemen med restriktioner mot samlingar ger dock inte samma problem för all religionsutövning. Bön kan förrättas enskilt i hemmen och behöver inte ske under gudstjänst. Det är då noterbart att även andelen bedjare minskar medan andelen som aldrig ber ökar. Förvisso är det inte ovanligt att andelen gudstjänstbesökare och bedjare minskar något: i detta hänseende är sekulariseringen alltjämt en pågående process i Sverige. Men i jämförelse med andra år var minskningen mellan 2018 och 2020 extra stor. Hypotes 1b predicerade inte heller fortsatt minskning, utan en ökning av religionsutövningen. Men hypotes 1b får inte stöd.

Utifrån att religion är ett mångdimensionellt begrepp analyseras även religiös identitet. Baserat på teorin om religiös tröst är också nu antagandet att andelen människor med religiös identitet ökar mellan 2018 och 2020 (hypotes 1c).

Överlag har andelen som identifierar sig med en religion (kristen, muslimsk och annan religion) minskat mellan 2018 och 2020. Vid en närmare granskning av religiös identitet noteras att det är andelen människor med kristen identitet som har minskat, medan andelen med muslimsk och annan religiös identitet är mer stabil. Att andelen människor med kristen identitet minskar med ett par procent vartannat år är vanligt, men mellan 2018 och 2020 skedde en extra stor minskning på 6 procentenheter. Istället ökar andelen som inte uppger någon religiös identitet, medan andelen ateister och agnostiker är mer stabila. Således ökar inte andelen som identifierar sig med en religion och inte heller hypotes 1c får stöd.

Tabell 3. Religiös identitet, 2020 och 2018 (procent och procentdifferens)

	2020	2018	Differens 2020–2018
Kristen	41	47	–6
Muslim	2	2	0
Annan religion	2	1	+1
Ateist	15	13	+2
Agnostiker	4	5	–1
Inget	36	31	+5
Summa procent	100	99	
Antal svarande	1338	1393	

Kommentar: Är du något av följande? På grund av avrundnings summerar inte procent till 100.

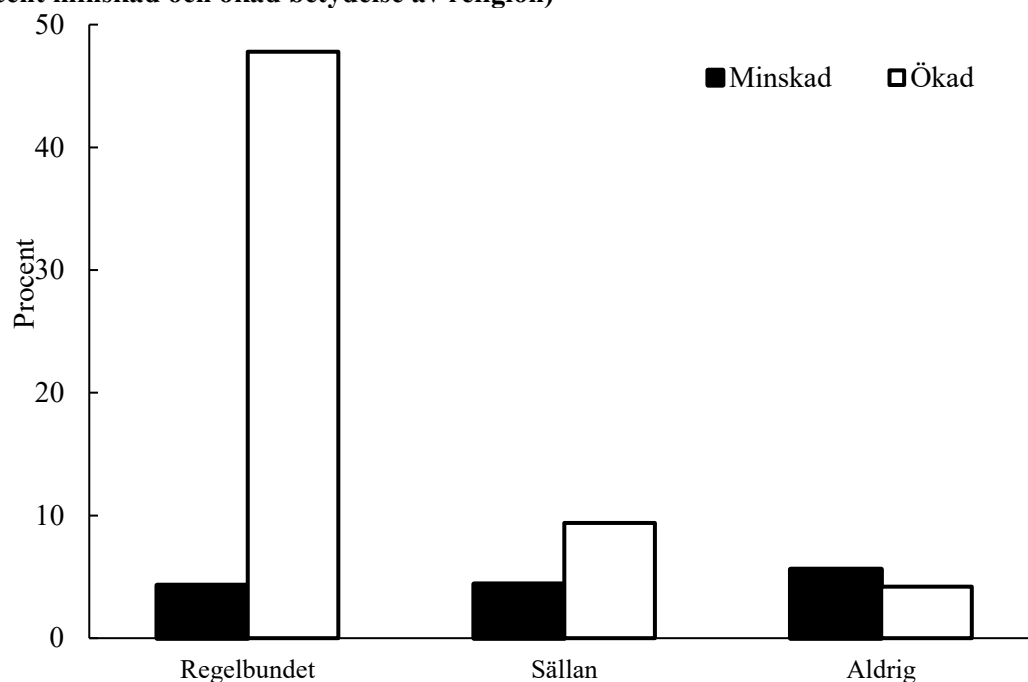
Självuppskattad religiös förändring efter religionsutövning och religiös identitet

Som redan nämnts finns det anledning att också beakta att den svenska befolkningen är en av världens mest sekulära (Inglehart 2021). Det innebär att den tröst som religion förväntas ge kan vara selektiv och främst röra människor som redan delar dess innehåll (Stolz 2009; Zapata 2018). Det betyder också att sekulära människor utan egen erfarenhet av religion inte uppfattar den som en tillgång i dessa svårigheter och därför inte heller finner tröst i religion. Enligt hypotes 2a innebär coronapandemin att det främst är människor som själva utövar religion som uppfattar att betydelsen av religion har ökat, medan en sådan ökning inte äger rum bland människor utan religionsutövning. I så fall borde personer som regelbundet besöker gudstjänst eller ber regelbundet i större utsträckning uppfatta en ökad betydelse av religion än de som sällan eller aldrig utövar dessa religiösa beteenden. Likaså borde personer som sällan besöker gudstjänst eller ber i större utsträckning uppfatta en ökad betydelse av religion under coronapandemin än människor som aldrig utövar religion på dessa sätt. Figur 3 och 4 visar självuppskattad religiös förändring efter gudstjänstbesök respektive bön. Figuren redovisar endast andelen som upplever minskad eller ökad betydelse av religion, inte den stora andelen som inte upplever någon förändring.

Det är betydligt vanligare att personer som regelbundet besöker gudstjänst eller ber uppfattar en ökad betydelse av religion under coronapandemin än vad som är fallet för personer som sällan eller aldrig utövar religion på detta sätt. Likaså är det vanligare att personer som sällan besöker gudstjänst eller ber uppfattar att betydelsen av religion ökad under coronapandemin än vad är fallet bland personer som aldrig gör detta. Detta stödjer hypotes 2a.

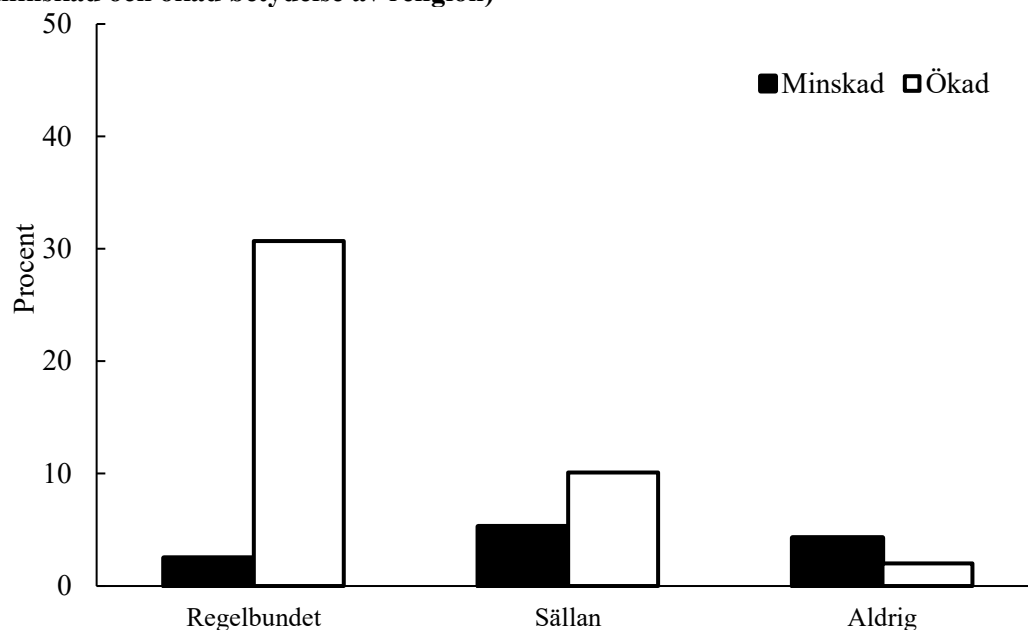
Även nu finns det anledning att beakta religiös identitet. Enligt hypotes 2b innebär coronapandemin att det är främst människor som själva identifierar sig kristna eller muslimer som uppfattar att betydelsen av religion har ökat, medan en sådan ökning inte äger rum bland människor som är ateister, agnostiker eller inte har någon religiös identitet. Figur 5 redovisar andelen som uppskattar ökad eller minskad betydelse av religion under coronapandemin efter religiös identitet.

Figur 3. Självuppskattad religiös förändring under pandemin efter gudstjänstbesök (procent minskad och ökad betydelse av religion)

Kommentar: Antal svarande regelbundna gudstjänstbesökare är personer 69 personer, de som sällan besöker gudstjänst 320 personer och de som aldrig besöker gudstjänst 930 personer.

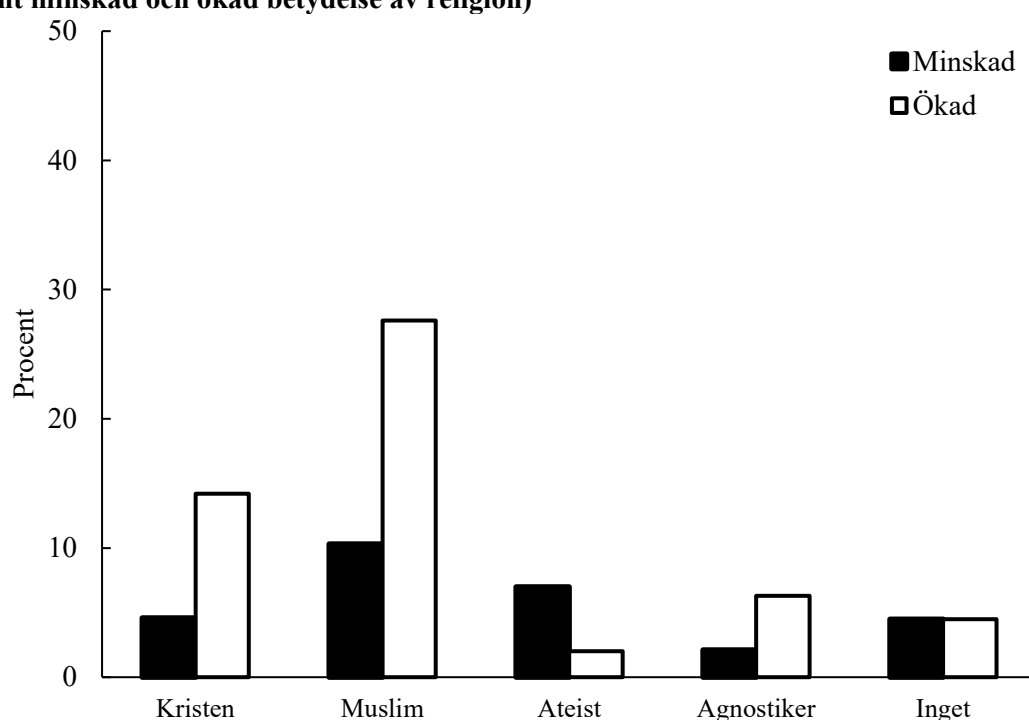
Figur 4. Självuppskattad religiös förändring under pandemin efter böneaktivitet (procent minskad och ökad betydelse av religion)

Kommentar: Antal svarande regelbundna bedjare är personer 202 personer, de som sällan ber 208 personer och de som aldrig ber 901 personer.

Hypotes 2b får stöd av att människor med kristen och muslimsk identitet i stor utsträckning uppfattar ökad betydelse av religion under coronapandemin. Hypotes 2b får också stöd av det motsatta förhållandet bland ateister. Hypotes 2b får även stöd bland personer utan religiös identitet då någon större ökning av betydelsen av religion inte noteras bland dessa. Istället väger andelen som uppfattar ökad och minskad betydelse av religion jämt i denna grupp. Det är dock ett fåtal procent vars reflektioner över religion inneburit att de uppskattat att det skett en religiös förändring, något som överensstämmer med bilden av ett lågt generellt intresse för religion i denna grupp. Också bland andelen agnostiker är det få som rapporterar en självuppskattad förändring av religionens betydelse för dem, men bland dem som gör detta är andelen som uppfattar en ökad betydelse av religion större än andelen som uppfattar en minskad betydelse av religion. Även om hypotes 2c överlag får stöd så får hypotesen inte stöd bland agnostiker.

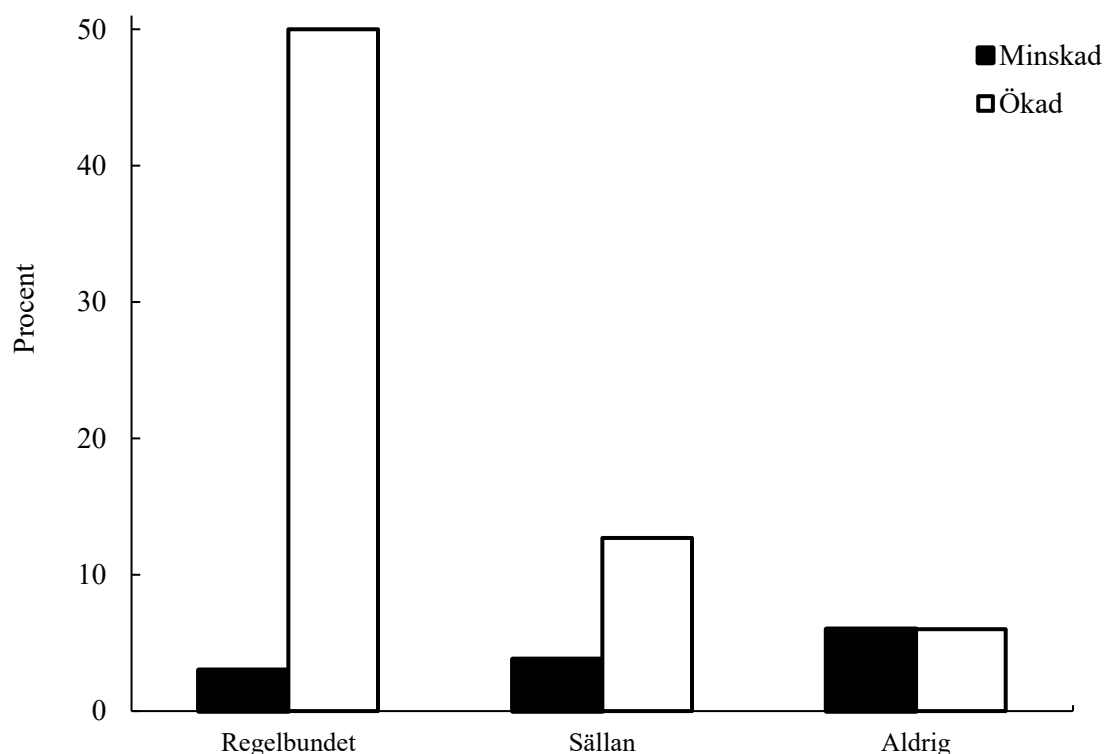
Figur 5. Självuppskattad religiös förändring under pandemin efter religiös identitet (procent minskad och ökad betydelse av religion)

Kommentar: Antal svarande kristna är personer 541 personer, muslimer 29 personer, ateister 199 personer, agnostiker 48 personer och som inte anger religiös identitet 477 personer.

Figur 5 redovisar vissa skillnader mellan kristen och muslimsk identitet. Det är större andel bland människor med muslimsk identitet som uppskattar att religion betyder mer för dem än bland människor med kristen identitet. Det finns därför skäl att undersöka om religiös identitet har betydelse för religionsutövningens inverkan på självuppskattad religiös förändring under coronapandemin. Tyvärr är antalet svarande för få för att det ska vara görligt att genomföra en sådan analys bland människor med muslimsk identitet. Däremot är det möjligt att genomföra bland personer med kristen identitet. Figur 6 redovisar andelen som uppfattar minskad och ökad betydelse av religion under coronapandemin efter gudstjänstbesök bland personer med kristen identitet.

Figur 6. Självuppskattad religiös förändring under pandemin efter gudstjänstbesök bland personer med kristen identitet (procent minskad och ökad betydelse av religion)

Kommentar: Antal svarande kristna regelbundna gudstjänstbesökare är personer 66 personer, för kristna som sällan besöker gudstjänst 213 personer och för kristna som aldrig besöker gudstjänst 251 personer.

Av figur 6 framgår inte något som ger anledning att revidera våra slutsatser. Eftersom det främst är människor med kristen identitet som uppger att de besöker gudstjänst är detta resultat inte förvånande. Det finns dock en svag tendens att andelen som uppfattar en ökad betydelse av religion under coronapandemin är någon större när enbart kristna analyseras.

Slutsatser

Är det möjligt att notera att människor under coronapandemin i större utsträckning har sökt sig till religion för att få tröst? Syftet med denna artikel är att studera religiös förändring bland svenska befolkningen före och under coronapandemin 2018 och 2020. Utifrån teorier om mänsklig deprivation (Glock & Stark 1965), exientiell säkerhet (Norris & Inglehart 2003) och religiös tröst (Pargament 1997; Immerzeel & van Tubergen 2011) var studiens basantagande att de svårigheter som coronapandemin inneburit är en bra grogrund för ökad religiös betydelse, religionsutövning och religiös identitet. Utifrån detta antog hypotes 1a att coronapandemin innebar att människor uppfattar att betydelsen av religion har ökat. De flesta människor uppger dock att de inte uppfattar att någon förändring av religionens betydelse och ungefär lika många menade att religionens betydelse ökat som menade att dess betydelse hade minskat för dem.

Hypotes 1a fick inte stöd. Hypotes 1b antog att coronapandemin innebar en ökad religionsutövning. Inte heller detta noterades, varken vad gäller gudstjänstbesök eller bön. Istället minskade andelen personer som besökte gudstjänst och bad. Förvisso innebar restriktioner mot att samlas att det var svårt att delta i gudstjänster. Däremot är bön något som kan utövas i enskilt, men även denna form av religionsutövning minskade. Hypotes 1b fick inte heller stöd i vår studie. Hypotes 1c antog att coronapandemin innebar att fler identifierar sig som religiösa än vad som var fallet före pandemins utbrott. Så var inte fallet, utan andelen personer med kristen identitet minskade, andelen personer med muslimsk identitet var stabil, liksom andelen med annan religiös identitet. Istället ökade sekulära identiteter, speciellt andelen som inte hade någon uttalad religiös identitet.

Det svenska samhället har en av världens mest sekulära befolkningar (Inglehart 2021) varför studien formulerade två hypoteser utifrån antaganden om selektiv religiös tröst. Dessa hypoteser utgår ifrån att religionen ger kognitivt och psykologiskt stöd med hjälp av de som redan före en kris delar religionen innehåll, medan sekulära människor inte i samma utsträckning uppfattar religion som en tillgång vid kris (Stolz 2009; Zapata 2018). Det bör i så fall vara människor som utövar religion och som har religiös identitet som uppfattar en ökad betydelse av religion under coronapandemin (jfr Moleteni m fl 2021). Hypotes 2a antog att coronapandemin innebär att det främst är människor som utövar religion som uppfattar att betydelsen av religion ökar, men att en sådan ökning inte sker bland människor utan religionsutövning. Denna hypotes fick stöd både vad gäller gudstjänstbesök och bön. Hypotes 2b antog att personer med religiös identitet också var de som uppfattade att religion fick ökad betydelse för dem under coronapandemin, men inte personer med sekulära identiteter som ateister, agnostiker eller frånvaron av religiös identitet. I huvudsak fick hypotes 2b stöd, med undantag av att agnostiker tenderade att ha något större andel som menade att religionens betydelse hade ökat för dem än som tyckte att dess betydelse hade minskat. Det var också möjligt att studera gudstjänstbesök bland personer med kristen identitet, vilket inte gav någon information som motsatte övriga resultat i studien.

I den mån som teorier om religiös tröst, existentiell säkerhet eller mänsklig deprivation avser att förklara religiös förändring i form av sakralisering visar föreliggande studie på vissa problem. Coronapandemin har inte inneburit någon generellt ökad religiositet bland den svenska befolkningen. Det var främst religionsutövare eller personer med religiös identitet som subjektivt uppfattade att religion betydde mer för dem under pandemin. Det är troligt att religion redan hade en relativt stor betydelse för dessa personer. Det kan mycket väl visa sig att teorierna om religiös tröst inte har så mycket att säga om religiös förändring. Snarare än ökad religiositet tycks pandemin påskyndat trenden av ökad sekularisering. En del tidigare forskning menar att detta också är en effekt av pandemier: de påskyndar de allmänna trender som redan startat (Halldorf 2021). Mycket i denna artikel pekar också mot att olika former av religionsutövning och religiösa identiteter på ganska kort tid har tappat en förhållande vis stort stycke mark i den svenska befolkningen.

Referenser

- Atran, Scott (2002) *In Gods We Trust: the evolutionary landscape of religion*. New York: Oxford University Press.
- Bruce, Steve (2002) *God is Dead: Secularization in the West*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Demerath, Nicholas Jay III. 2007. 'Secularization and Sacralization Deconstructed and Reconstructed' s 57–80 i *The Sage Handbook of the Sociology of Religion*, red James A Beckford & Nicholas Jay Demerath. London: Sage.
- Dobbelaere, Karel (1981) 'Trend Report: Secularization: A Multi-Dimensional Concept', *Current Sociology*, 29 (2): 3–153.
- Fahlgren, Sune, Elin Lockneus & Daniel Strömner, red (2021) *Corona och kyrkorna: Lärdomar, digitala möten och beredskap för nästa kris*. Stockholm: Libris.
- Feuerbach Ludwig (1957 [1841]) *The Essence of Christianity*. New York: Harper & Row.
- Fransson, Sara, Stefan Gelfgren & Pernilla Jonsson (2021) *Svenska kyrkan online: Att ställa om, ställa in eller fortsätta som vanligt under coronapandemin*. Uppsala: Svenska kyrkan.
- Freud, Sigmund (1989 [1929]) *The future of an illusion*. New York: Norton.
- Glock, Charles & Rodney Stark (1965) *Religion and Society in Tension*. Chicago: Rand McNally.
- Gustafsson, Göran & Lars Ahlin (1995). *Två undersökningar om Estonia och religionen*. Lund: Department of Theology, Lund University.
- Hagevi, Magnus (2001) 'Sakralisering efter sekularisering?' s. 63–71 i *Land, Du välsignade?*, red Sören Holmberg & Lennart Weibull. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus (2005) 'Sekulariseringens slut?' *Sociologisk Forskning*, 42 (4): 35–42.
- Hagevi, Magnus (2007) 'De postsekulära generationerna', s 59–73 i *Det nya Sverige: Trettiosju kapitel om politik, medier och samhälle*, red Sören Holmberg & Lennart Weibull. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Hagevi, Magnus (2017) 'Religious Change over the Generations in an Extremely Secular Society: The Case of Sweden', *Review of Religious Research*, 59 (4): 499–518.
- Hagevi, Magnus (2020a) 'Survey 2018: Teknisk rapport', *Surveyjournalen*, 7 (1): 2–25.
- Hagevi, Magnus (2020b) 'Survey 2020: Teknisk rapport', *Surveyjournalen*, 7 (1): 26–50.
- Hagevi, Magnus (2020c) 'Utan egen erfarenhet av kyrkor: Om församlingens omvärld' s 169–201 i *Livshjälp i en orolig tid: själavård i forskning och beprövad erfarenhet*, red MarieAnne Ekedahl. Stockholm: Libris.
- Halldorf, Joel (2021) 'Kyrkorna efter pandemin: Historiska mönster, samtida utmaningar och möjliga framtidsscenarioer' s 35–56 i *Corona och kyrkorna: Lärdomar, digitala möten och beredskap för nästa kris (Tro & liv skriftserie 12)*, red Sune Fahlgren, Elin Lockneus och Daniel Strömner. Stockholm: Libris.
- Hill, Michael (1973). *A Sociology of Religion*. London: Heinemann.
- Immerzeel, Tim. & Frank van Tubergen (2011) 'Religion as reassurance? Testing the insecurity theory in 26 European countries', *European Sociological Review*, 29 (2): 359–72.

- Inglehart, Ronald (2021) *Religion's Sudden Decline: What's Causing It, and What Comes Next?* Oxford: Oxford University Press.
- Kay, Aaron. C., Danielle Gaucher, Jamie L. Napier, Mitchell J. Callan & Kristin Laurin (2008) 'God and the government: Testing a compensatory control mechanism for the support of external systems', *Journal of Personality and Social Psychology*, 95 (1): 18–35.
- Källstad, Thorvald, Lennart Ejerfeldt & Jørgen Straarup. 1986. *Religiösa reaktioner på Olof Palmes död. Religionsbeteendevetenskapliga perspektiv* (Religion och samhälle Nr 10). Stockholm: Religionssociologiska institutet
- Marx, Karl (1977 [1844]) 'Till kritiken av den hegelska rättsfilosofin', s 131–144 i *Skrifter i urval: Filosofiska Skrifter, Karl Marx och Friedrich Engels*. Lund: Bo Cavefors Bokförlag.
- Molteni, Francesco, Riccardo Ladini, Ferruccio Biolcati, Antonio M. Chiesi, Giulia Maria Dotti Sani, Simona Guglielmi, Marco Maraffi, Andrea Pedrazzani, Paolo Segatti & Cristiano Vezzoni (2021) 'Searching for comfort in religion: Insecurity and religious behavior during the COVID-19 pandemic in Italy', *European Societies*, 23 (sup1): s704–s720.
- MSB (2021) *Rapport om förtroende, oro och beteende under coronakrisen* (hämtad 2021-10-25: <https://www.msb.se/siteassets/dokument/aktuellt/pagaende-handelser-och-insats/coronaviruset---covid-19/resultat-fran-kantar-sifos-undersokningar/februari-2021/resultat-av-coronaundersokning-februari-2021.pdf>).
- Norenzayan, Ara & Ian G. Hansen (2006) 'Belief in supernatural agents in the face of death', *Personality and Social Psychology Bulletin* 32 (2): 174–187.
- Norris, Pippa & Ronald Inglehart (2003) *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press
- Pargament, Kenneth I (1997) *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research and Practice*. New York: Guilford.
- Sibley Chris G. & Josph Bulbulia (2012) 'Faith after an Earthquake: A Longitudinal Study of Religion and Perceived Health before and after the 2011 Christchurch New Zealand Earthquake', *PLoS ONE* 7 (12): 1–10.
- Socialstyrelsen (2021) *Avlidna i covid-19* (hämtat 2021-10-25: <https://www.socialstyrelsen.se/statistik-och-data/statistik/statistik-om-covid-19/statistik-over-antal-avlidna-i-covid-19/>).
- Stolz, Jörg (2009) 'Explaining religiosity: towards a unified theoretical model', *British Journal of Sociology*, 60 (2): 345–376.
- WHO (2021) *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*, (hämtat 2021-10-25: <https://covid19.who.int/>).
- Zapata, Oscar (2018) 'Turning to God in tough times? Human versus material losses from climate disasters in Canada', *Disaster and Climate Change Economics*, 2 (3): 259–281.